

VIRTUS

28 | 2021

Maarten Prak

Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg

Stadhouder, militair en ‘family man’

144

Hanno Brand en Joop W. Koopmans, red., *Willem Lodewijk: Stadhouder en strateeg (1560-1620-2020)* (Hilversum: Verloren, 2020, 191 p., ill., index)

Willem Lodewijk graaf van Nassau-Dillenburg werd in 1560 geboren in het Duitse stadje Siegen als oudste zoon van Jan VI van Nassau-Dillenburg (1536-1606) en Elisabeth van Leuchtenberg (1537-1579). Zijn jeugd bracht hij door op slot Dillenburg, aan het hof van zijn oom Willem van Oranje (1533-1584) en in gezelschap van diens zoon Maurits (1567-1625). Maurits en Willem Lodewijk zouden hun hele leven samen optrekken. In 1584 benoemde Oranje Willem Lodewijk tot luitenant-stadhouder van Friesland. Dat gewest zou sindsdien zijn standplaats worden. In 1587 huwde hij zijn volle nicht Anna van Nassau (1563-1588), een dochter van Oranje. Zij overleed echter nog geen jaar na de huwelijksvoltrekking en Willem Lodewijk zou nimmer hertrouwen. Na de inname van Stad en Lande in 1594 werd hij ook stadhouder in dat gewest. Twee jaar later kreeg hij de Landschap Drenthe onder zijn hoede. Daarnaast voerde Willem Lodewijk, onder Maurits, het bevel over het Staatse leger, tijdens een cruciale fase van de Tachtigjarige Oorlog. Hij geldt als uitvinder van de contramars, een methode waarbij soldaten methodisch roteerden door een formatie waardoor zij gelegenheid kregen om te herladen terwijl anderen bleven vuren. Het idee, uiteengezet in een brief aan Maurits van 8 december 1594, had hij ontleend aan de antieke auteur Aelianus.

Willem Lodewijk was dus een man van betekenis. De bundel *Willem Lodewijk: Stadhouder en strateeg*, geredigeerd door Hanno Brand en Joop W. Koopmans, waarin aspecten van zijn professionele en persoonlijke leven belicht worden, is een welkome bron van informatie zolang er geen volwaardige biografie is. Het boek valt uiteen in twee delen. Na de Inleiding van

Afb. 1. Portret van Willem Lodewijk (1560-1620), graaf van Nassau-Dillenburg, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe (olieverf op paneel, Michiel Jansz. van Mierevelt, 1609; coll. Rijksmuseum, Amsterdam, objectnr. SK-A-525)

145

de redacteuren, waaraan veel van de voorgaande biografische schets is ontleend, behandelen vier auteurs belangrijke aspecten van de loopbaan van Willem Lodewijk. Die vier bestaan uit drie klinkende namen als het aankomt op de geschiedenis van de Noord-Nederlandse elite in deze periode, aangevuld met Anton van der Lem, een van Nederlands belangrijkste experts als het gaat om de eerste helft van de Tachtigjarige Oorlog. Al deze auteurs vatten op competente wijze een karrenvracht aan literatuur samen die voor degenen onder ons die zich niet dagelijks met de geschiedenis van de noordelijke gewesten bezighouden vaak toch veel nieuws bevatten.

Van der Lem bespreekt de rol van Willem Lodewijk in de landspolitiek en maakt aanmerkelijk dat die vooral groot was tijdens de Bestandstwisten, toen hij als rechtlijnig calvinist zijn neef en wapenbroeder Maurits bestookte met brieven waarin de minder bevlogen Maurits werd aangemoedigd om in te grijpen, ten faveure van de orthodoxe stroming. Hidde Feenstra, kenner van de Groningse en Drentse adelsgeschiedenis, laat zien hoe Willem Lodewijk zijn prestige als edelman en zijn adellijke netwerk gebruikte om de strijdende groepen in Noord-Nederland bij elkaar te houden en zo van de regio een bolwerk tegen een Habsburgse invasie te maken. Hotso Spanninga demonstreert dat er ook in Friesland zelf veel werk te doen was om strijdende groeperingen tot elkaar of tot zwijgen te brengen. Yme Kuiper, ten slotte, analyseert Willem Lodewijks omgang met katholieke edelen in de regio. Wie deze vier artikelen achter elkaar leest, wordt opnieuw getroffen door hoe alles in deze

Afb. 2. Afbeelding uit Brand en Koopmans, *Willem Lodewijk: stadhouder en strateeg (1560-1620-2020)* p. 111. Grafmonument van Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg en Anna van Oranje-Nassau. Detail uit een prentenserie over de dood van stadhouder Ernst Casimir graaf van Nassau-Dietz in 1633 (prent J. Hermans naar een tekening van Jelle Reyners, 1634; Coll. Rijksmuseum, Amsterdam, objectnr. RP-P-OB-76.679)

jaren rondom 1600 in flux was – omdat niemand wist hoe de Opstand zou aflopen en omdat iedereen bezig was positie te zoeken in de steeds wisselende staatkundige verhoudingen.

De uitkomsten van nieuw bronnenonderzoek worden gepresenteerd door de drie auteurs die het tweede deel van het boek vullen. Lidewij Nissen schreef een bijdrage die voor de lezers van *Virtus* allicht de kers op deze taart vormt. Zij analyseert namelijk de rol die

Willem Lodewijk speelde als *pater familias* binnen de Nederlandse takken van de Nassau-dynastie. Op grond van talrijke brieven kan zij laten zien hoe haar hoofdpersoon voortdurend gevraagd en ongevraagd advies leverde over kwesties die niet alleen individuele leden van de familie raakten, maar ook de clan als geheel. Het opmerkelijke is, dat hij die rol speelde terwijl hij zelf geen wettig nageslacht had. Zoals Nissen schrijft (p. 114): ‘Willem Lodewijk *was* niet de vader van de Nassaus in de Nederlanden, maar werd op verschillende momenten wel tot vader *gemaakt*, door zichzelf en anderen’. Dit postmodernistische uitgangspunt van een geconstrueerde identiteit biedt een empirisch zeer bruikbaar perspectief op Willem Lodewijks optreden in familiekwesaties, maar ook in de landspolitiek, waarin hij zijn neef Maurits voortdurend bestookte met openhartige en ongezoeten meningen over bijvoorbeeld de militaire tactiek en de aanpak van de remonstranten tijdens de Bestandstwisten. Willem Lodewijk bemiddelde in conflicten en riep verwanten ter verantwoording, bijvoorbeeld toen Adolf van Nassau-Siegen (1586-1608), zoon van broer Jan (1561-1623), zich verloor in gokpartijen en zo de familie te schande dreigde te maken. Daarnaast ontfermde hij zich over neef Johan Ernst (1582-1617), die hij aan het hof in Leeuwarden niet alleen voorleefde wat van iemand in diens positie verwacht werd, maar met wie hij ook geschiedenisboeken las om daaruit lessen te trekken – denk aan de genoemde contramars. Willem Lodewijk was tevens een vraagbaak voor vrouwelijke leden van de dynastie. Enkele dochters van Willem van Oranje vroegen na diens dood om financiële hulp aan de man die niet alleen een spilfiguur in de familie was, maar ook hun zwager. En toen de katholieke echtgenoot van een van de zusters door Maurits almaar werd afgewezen, werd Willem Lodewijk gevraagd om hem te steunen. Door het rijke bronnenmateriaal krijgen we hier een prachtig inkijkje in de *modus operandi* van de laatst overgebleven inheemse hoogadelijke familie in de Republiek.

147

Joop Koopmans en Hanno Brand hebben eveneens nieuw onderzoek gedaan voor hun bijdragen. Koopmans heeft het visuele materiaal bijeengebracht waarop Willem Lodewijk is afgebeeld. De redactie heeft er goed aan gedaan om het meeste daarvan ook in het boek af te drukken. Niet helemaal verrassend blijkt de Friese tak van de familie heel wat minder afgebeeld te zijn dan de Oranjes. Willem Lodewijk werd door de buitenwereld vooral waargenomen als militair aanvoerder en zijn vooraanstaande rol in de Tachtigjarige Oorlog leidde daarom ook tot zijn grotere aanwezigheid in de visuele berichtgeving over die oorlog. Brand heeft de herinneringscultuur rondom Willem Lodewijk in de tweede helft van de negentiende eeuw onderzocht. In 1843 publiceerde de *Leeuwarder Courant* een journalistieke biografie van de stadhouder in drie afleveringen. Het vormde de opmaat voor een hele serie beschouwingen waarin de stadhouder uitgroeide tot Friese held. Dit alles culmineerde in de oprichting van een levensgroot standbeeld van Willem Lodewijk dat op 15 september 1906 in het centrum van Leeuwarden werd onthuld.

De bundel *Willem Lodewijk: Stadhouder en strateeg* pretendeert niet een volwaardige biografie te zijn. Tezamen bieden de hoofdstukken wél een goede indruk van de betekenis van deze stadhouder in de Nederlandse geschiedenis en die van de noordelijke provincies in het bijzonder. De inkijk in Willem Lodewijks rol als ‘family man’ is een belangrijke toegevoegde waarde van het boek.

Kastelen in Zeeland, 1570-1670. Adellijke huizen en burgerlijke buitenverblijven 9

Martin van den Broeke

A monument for an English Queen. The genealogical programme on the tomb of Philippa of Hainault (d. 1369) at Westminster Abbey, London 41

Sanne Frequin

Lions or lilies? The dynastic identity of Margaret of Burgundy (1374-1441) as represented by material objects 61

Margreet Brandsma

